

ред. Н.Г. Александрова. -М.: Юрид. лит., 1973.

7. Процевский А.И., Бару М.И., Гончарова Г.С. и др. Советское трудовое право /Под. ред. А.И. Процевского. - Киев: Вища школа, 1981. -360 с.

8. Трудовое право: Энциклопедический словарь /Ред. кол.: С.А. Иванов и др. -М.: Советская энциклопедия, 1979. -527 с.

9. Трудовое право Украины: Учебно-справочное пособие /Г.И. Чаньшева, Н.Б. Болотина, Т.М. Додина и др. -Х.: Одиссей, 2000. -480 с.

10. Зайкин А.Д. XXV съезд КПСС и развитие советского трудового права // Вестник Моск. ун-та. Сер.: Право. -1976. -№ 3. -С.11-16.

11. Иванов С.А., Лившиц Р.З., Орловский Ю.П. Советское трудовое право: Вопросы теории. -М.: Наука, 1978. -368 с.

12. Горшенин К.П. Воплощение ленинских идей в трудовом законодательстве // Советское государство и право. -1977. -№ 11. -С.83-90.

13. Иванов С.А. Функции советского трудового права // Советское государство и право. -1976. -№ 12. -С.48-54.

14. Шкатулла В.И. Защитная функция советского трудового права // Вестник Моск. ун-та. Сер.: Право. -1979. -№ 4. -С.40-45.

15. Андреев В.С., Пашков А.С., Смирнов О.В., Смолярчук В.И. Проблемы общей части советского трудового права // Правоведение. -1980. -№ 2. -С.64-71.

16. Пашков А.С. Основные функции советского трудового права // Правоведение. -1977. -№ 5. -С.67-78.

17. Ръженков А.Я. Компенсационная функция советского гражданского права. -Саратов: Изд-во Саратовск. ун-та, 1983. -96 с.

18. Советское гражданское право /Отв. ред. В.П. Грибанов, С.М. Корнеев. -Т.1. -М., 1979.

19. Максименко С.Т. Функции советского гражданского права // Актуальные вопросы советской юридической науки. -Саратов, 1978. -Ч.2. -176 с.

20. Илларионова Т.И. Система гражданско-правовых охранительных мер: Автореф. дис... докт. юрид. наук: 12.00.03 /Свердловск. юр. ин-т. -Свердловск, 1985. -32 с.

21. Івченко А.О. Тлумачний словник української мови. -Харків: Фоліо, 2002. -540 с.

22. Новий тлумачний словник української мови: У 4-х т. /Укл.: В.В. Яременко, О.М. Сліпушко. -Т.1. -К.: Вид-во "Аконіт", 1998. -912 с.

23. Хецуриани Д.Г. Функции советского гражданского права (Теоретические проблемы понятия и системы). -Тбилиси: "Мецниереба", 1990. -151 с.

24. Венедиктов А.В. Гражданско-правовая охрана социалистической собственности. -М.-Л.: Изд-во АН СССР, 1954.

25. Радько Т.Н. Основные функции социалистического права: Учебное пособие. -Волгоград: ВСШ МВД СССР, 1970. -143 с.

26. Лейст О.Э. Санкции в советском праве. -М.: Госюриздат, 1962. -238 с.

27. Процевский А.И. Метод правового регулирования трудовых отношений. -М.: Юрид. лит., 1972. -288 с.

28. Никитинский В.И. Эффективность норм трудового права. -М.: Юрид. лит., 1971. -248 с.

29. Лебедев В.М. Воспитательная функция советского трудового права. -М.: Юрид. лит., 1981. -168 с.

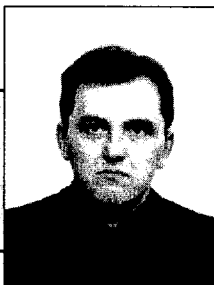
Надійшла до редколегії 07.06.2004

ЩЕРБИНА В.И. МЕСТО ОХРАНИТЕЛЬНОЙ ФУНКЦИИ СРЕДИ ФУНКЦИЙ ТРУДОВОГО ПРАВА В УСЛОВИЯХ РЫНОЧНОГО ОТНОШЕНИЯ

Рассмотрены факторы, влияющие на формирование системы функций трудового права.

SHCHERBINA V.I. THE PLACE OF GUARDING FUNCTION AMONG FUNCTIONS OF THE LABOR LAW IN CONDITIONS OF THE MARKET RELATION

The factors influencing formation of system of functions of the labor law are considered.

О.М. ЯРОШЕНКО

канд. юрид. наук, доц.

Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого

УДК 342.565.2:349.2

РІШЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ ЯК ДЖЕРЕЛА ТРУДОВОГО ПРАВА

Визначається місце та роль рішень Конституційного Суду України в системі джерел трудового права.

Державна влада в Україні здійснюється на основі поділу її на законодавчу, виконавчу і судову, кожна з яких у

своїй діяльності є самостійною. Конституційний принцип самостійності судової влади об'єктивно обумовлений тим, що в Основному Законі України знайшли своє відображення три найважливіші функції державної влади: 1) визнавати, 2) дотримувати і 3) захищати права та свободи людини і громадянина. Кожна з них носить самостійний характер. Визнання прав і свобод забезпечується завдяки зусиллям, насамперед, законодавчої гілки влади. Дотримання прав і свобод – це функція, яку повинні здійснювати органи виконавчої влади. І, нарешті, захист прав і свобод – прерогатива судової влади [1, с.39].

Функцію здійснення правосуддя держава покладає виключно на суди. Інші органи державної влади і посадові особи не мають права приймати на себе функції та повноваження, що складають компетенцію органів судочинства. Метою правосуддя є захист конституційного ладу, прав і свобод громадян, прав і законних інтересів підприємств, установ і організацій незалежно від форми власності та організаційно-правової форми створення.

В наш час здатність суду бути універсальним засобом вирішення правових спорів і ліквідації правової невизначеності невідмінно зростає. В суспільному житті практично відсутні відносини, що не було б підвідомчі органам правосуддя. Відповідно до розділу 8 Основного Закону України, всі суспільні відносини, врегульовані нормами права, в разі виникнення спору можуть бути предметом розгляду в суді. Судові рішення, яку набрали законної сили, є обов'язковими для всіх, без винятку, органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, посадових осіб, окремих громадян та їх об'єднань і підлягають виконанню на всій території України.

Судочинство в нашій країні здійснюється Конституційним Судом України та судами загальної юрисдикції.

Провідна роль в системі юридичних механізмів захисту прав і свобод людини в сучасному світі належить інституту конституційного контролю. Як особливий державно-правовий інститут він виник в умовах буржуазної держави при наявності писаної конституції. Вперше він був створений у США незабаром після прийняття там Конституції, коли Верховний Суд країни обґрунтував своє право здійснювати тлумачення Конституції та оцінювати законодавчі акти на предмет відповідності їй [2, с.52].

Конституційний Суд України – є відносно новим спеціалізованим владним інститутом, покликаним вирішувати справи з метою забезпечення верховенства Основного Закону, захисту конституційного ладу, прав і свобод людини. Цей орган самостійно і незалежно від кого-небудь здійснює свої завдання і функції у формі конституційного судочинства. Його завданням є гарантування верховенства Конституції як Основного Закону держави на всій території України [3, с.272-275]. Юрисдикційна природа цього органу не викликає сумнівів, однак Конституційний Суд йде далі формального тлумачення і застосування фундаментальних норм. Він розвиває конституційно-правову доктрину, законодавство, пропонує своє розуміння тих чи інших положень Основного Закону, що "зв'язує" усіх суб'єктів права [4, с.85].

У ході своєї поточної роботи Конституційний Суд доволі часто, як відмічають окремі науковці, виносить рі-

шення, що фактично створюють нові норми, та ліквіду-ють прогалини Конституції, але "впливають із її політико-правової логіки" [5, с.138]. За період з 5.03.1997 р. по 17.03.2004 р. цим органом в нашій країні розглянуто і ви-несено 124 рішення, 14 висновків та 99 ухвал.

Орган конституційного правосуддя постійно аналізує стан чинного законодавства, критично його оцінює і вису-ває не тільки пропозиції по вдосконалюванню тієї чи ін-шої галузі права, але і створює реальні правові положення, здатні замінити відсутні юридичні правила. Зміст і високі місце рішень суду, пов'язані в тому числі і з наслідками їх прийняття. Відповідно до ст.152 Основного Закону, - за-кони, інші правові акти або їх окремі положення, що ви-знані неконституційними, втрачають чинність з дня ухва-лення Конституційним Судом рішення про їх неконсти-туційність.

Рішення Конституційного Суду України, у результаті яких неконституційні нормативні акти втрачають юриди-чну силу, мають таку ж сферу дії в часі, просторі і по колу осіб, як і рішення нормотворчого органу, а, отже, загальне значення, не властиве актам судів загальної юрисдикції.

Велике значення у вирішенні трудових спорів мають, зокрема, рішення Конституційного Суду України від 29.10.1998 р. щодо офіційного тлумачення поняття "професійна спілка, що діє на підприємстві, в установі, організації", використаного в абзаці сьомому частини першої ст.43¹ КЗпП України (справа про профспілку, яка діє на підприємстві) [6], рішення від 18.10.2000 р. щодо відповідності Конституції України (конституційності) ст.ст.8, 11, 16 Закону України "Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності" (справа про свободу утворен-ня профспілок) [7] та багато інших.

Відповідно до статті 13 Закону України "Про Консти-туційний Суд України", Конституційний Суд приймає рішення та дає висновки у справах щодо:

1) конституційності законів та інших правових актів Верховної Ради України, актів Президента України, актів Кабінету Міністрів України, правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим;

2) відповідності Конституції України чинних міжна-родних договорів України або тих міжнародних догово-рів, що вносяться до Верховної Ради України для надання згоди на їх обов'язковість;

3) додержання конституційної процедури розсліду-вання і розгляду справи про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту в межах, визначених стаття-ми 111 та 151 Конституції України;

4) офіційного тлумачення Конституції та законів України [8].

Конституційний Суд виносить рішення в справі, оці-нюючи як буквальне значення розглянутого акту, так і зміст, що надається йому офіційним чи іншим тлумачен-ням або сформованою практикою по застосуванню права, а також виходячи з місця акту в системі правових актів. Цей орган приймає рішення та дає висновки тільки по колу питань, які знайшли відображення у зверненні, і ли-ше у відношенні тієї частини акту, конституційність якої піддається сумніву.

У світовій практиці перегляд рішень Конституційного Суду – явище, яке зустрічається дуже рідко. В переважній

більшості випадків воно викликане прийняттям актів, які не були належним чином аргументовані або обставинами, які зазнали істотних змін. На жаль, більшість законів про Конституційні Суди в країнах СНД замовчують про існування проблеми перегляду рішень органів конституційного контролю. Це стосується і України. У той же час можливість перегляду рішень Конституційних Судів існує в Республіках Молдова, Киргизія, багатьох державах Західної, Центральної і Східної Європи [9, с.218].

Поза всяким сумнівом окремі рішення, винесені в перший період діяльності Конституційного Суду України, потребують перегляду. У першу чергу, це стосується рішень, прийнятих із суто політичних причин. Крім того, не може бути визнане правильним положення, при якому суд через відсутність відповідних законоположень і процедур не має легітимної можливості виправити виявлену помилку, зафіксовану в раніше прийнятому судовому акті. Випадків перегляду подібних рішень буде небагато, але цей інститут повинен існувати в умовах демократичної і правової держави, якою бажає стати Україна. Приймаючи це до уваги, доцільно Закон України "Про Конституційний Суд України" доповнити наступною статтею:

"Перегляд рішень Конституційного Суду України.

Рішення Конституційного Суду України переглядається з ініціативи самого Суду на пленарному засіданні більшістю голосів суддів.

Підставами перегляду є:

1) обставини, що не були відомі і не могли бути відомі на момент прийняття рішення або висновку за умови, що вони істотно впливають на винесене Судом рішення;

2) зміна норм Конституції України або законодавчого акту, що були підставою для прийняття того чи іншого рішення;

3) істотні процесуальні порушення, допущені судом при винесенні рішення, що переглядається, і встановлені із дотриманням вимог конституційного судочинства" [10, с.250-270].

Рішення Конституційного Суду повинні бути законними, справедливими та обґрунтованими. Для характеристики зазначених судових актів принципове значення має те, що Конституційний Суд України, знайшовши прогалини в праві, неодноразово виносив рішення, які давали поштовх для правотворчості компетентними органами державної влади. Так, в рішенні від 9.07.1998 року у справі за конституційним зверненням Київської міської ради професійних спілок щодо офіційного тлумачення частини третьої статті 21 Кодексу законів про працю України, суд постановив, що термін "законодавство", що вживається щодо визначення сфери застосування контракту як особливої форми трудового договору, треба розуміти так, що ним охоплюються закони України, чинні міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також постанови Верховної Ради України, укази Президента України, декрети і постанови Кабінету Міністрів України, прийняті в межах їх повноважень та відповідно до Конституції України і законів України [11]. Врахувавши це та можливі наслідки ситуації, яка склалася, Верховна Рада України 24.12.1999 року прийняла Закон України "Про внесення змін до Кодексу законів про працю України" де чітко вказала, що сфера застосування контракту визначається тільки зако-

нами України [12].

Акти офіційного нормативного тлумачення Конституції України є обов'язковими для всіх державних органів, включаючи правотворчі і судові, органів місцевого самоврядування, господарюючих суб'єктів, посадових осіб, громадян і їх об'єднань. Вони діють разом з нормою, яка підпала під тлумачення, та внаслідок цього здобуває як би новий "відтінок", іншу, більш високу якість. У разі необхідності Конституційний Суд може визначити у своєму рішенні, висновку порядок і строки їх виконання, а також покласти на відповідні державні органи обов'язки щодо забезпечення виконання рішення, додержання висновку. Суд має право зажадати від передбачених чинним законодавством органів письмового підтвердження виконання рішення, додержання висновку Конституційного Суду України. Невиконання рішень та недодержання висновків тягнуть за собою відповідальність згідно з законом.

Значимість рішень, що виносяться, детермінує ретельну регламентацію процесу їх офіційного опублікування. Відповідно до ст.67 Закону "Про Конституційний Суд України" рішення і висновки Конституційного Суду України офіційно оприлюднюються наступного робочого дня після їх підписання. Рішення і висновки разом з окремою думкою суддів Конституційного Суду України публікуються у "Віснику Конституційного Суду України" та в інших офіційних виданнях України. Однак суд у своєму рішенні чи висновку не може виходити за концептуально-текстуальний конституційний простір. Це, в свою чергу, створює підстави для стабілізації базових законоположень, якщо діяльність органу конституційного контролю спрямована на виявлення справжнього змісту базової норми, а не на її довільне тлумачення в угоду політичній кон'юнктурі. Про існування подібної небезпеки й можливість суддівського свавілля при тлумаченні неодноразово попереджали вчені-правники [13, с.107; 14, с.59-64].

Широке правотворче значення рішень суду ґрунтується також на тому, що вони діють безпосередньо і не вимагають підтвердження інших органів. Разом із тим, існує реальна проблема - реалізації прийнятих рішень. Однак вона відноситься не тільки до аналізованого органу конституційного правосуддя, але і до інших судів. Як відомо, не виконуються або виконуються неналежним чином багато рішень судів загальної юрисдикції. Але ігнорування рішень Конституційного Суду ще більш небезпечно, тому що зазіхає на основи конституційного ладу і правопорядку, на авторитет всіх органів державної влади та управління, а не тільки на престиж органу конституційного контролю. Для того, щоб ситуація змінилася принципово в кращу сторону, необхідно підкріплювати державні зусилля по реалізації рішень суду громадськими, домагатися їх підтримки з боку правозахисних й інших громадських організацій, політичних партій [15, с.112-115].

Кардинально вирішити проблему здатний спеціальний закон про порядок виконання рішень Конституційного Суду. Зміст рішень Конституційного Суду, що виносяться, призводить до серйозних правових та інших наслідків. Нормативно-правові акти або їх окремі положення, визнані неконституційними, втрачають силу; визнані такими, що не відповідають Конституції міжнародні договори не підлягають введенню в дію і застосуванню.

Закони, інші правові акти або окремі їх положення, що

визнані неконституційними, втрачають чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України рішення про їх неконституційність. Причому орган, який прийняв такий акт, не може надати йому юридичної сили навіть шляхом повторного прийняття. Ці положення чинного законодавства України дають можливість зробити висновок, що рішення Конституційного Суду України носять нормативний характер, а отже є джерелами права, в тому числі і трудового. Суть і правова природа "офіційного тлумачення", яке дає Конституційний суд, полягає в тому, що воно здійснюється у формі офіційного правового акту, зміст та вимоги якого є обов'язковими для всіх суб'єктів права. Прийняті акти мають остаточний характер і не підлягають оскарженню. Їх метою є забезпечення правильного та однозначного застосування норми, яка тлумачиться, ліквідувати неоднозначність та можливі помилки під час їх застосування.

Слід погодитися з В.С. Венедиктовим, що "хоча Конституційного Суду України не можна назвати правотворчим органом в чистому вигляді, так як він не створює нових правових норм..., однак рішення Конституційного Суду є остаточними, не підлягають оскарженню і обов'язкові для виконання на території України, що свідчить про нормативність і юридичну силу його приписів" [16, с.55].

Приймаючи до уваги вищевказане, на наш погляд, є всі підстави відносити до джерел трудового права України рішення Конституційного Суду.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гаджиев Г.А. Конституционный принцип самостоятельности судебной власти в Российской Федерации (на основе решений Конституционного Суда РФ 2000-2002 годов) // Журнал российского права. - № 1. - 2003. - С.38-43.
2. Хаманева Н.Ю. Судебный контроль за реализацией прав граждан в сфере исполнительной власти. - М.: Академический правовой университет при Институте государства и права РАН, 1999. - 111 с.
3. Тимченко І. Конституційна юстиція в Україні – становлення і розвиток // Вісник Академії правових наук України. - 2003. - № 2-3. - С.272-287.
4. Витрук Н.В. Конституционное правосудие: Судебное конституционное право и процесс. - М.: Закон и право, ЮНИТИ, 1998. - 165 с.
5. Эффективность закона: Методология и конкретные исследования / Отв. ред. В.М. Сырых, Ю.А. Тихомиров. - М.: ИЗСП при Правительстве РФ, 1997. - 244 с.
6. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням Вільної профспілки праців-

ників метрополітенів України щодо офіційного тлумачення поняття "професійна спілка, що діє на підприємстві, в установі, організації", використаного в абзаці шостому частини першої статті 43-1 Кодексу законів про працю України (справа про профспілку, що діє на підприємстві) від 29.10.1998 р., № 14-рп/98 // Офіційний Вісник України. - 1998. - № 45. - Ст.1675.

7. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями народних депутатів України та Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) статей 8, 11, 16 Закону України "Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності" (справа про свободу утворення профспілок) від 18.10.2000 р., № 11-рп/2000 // Офіційний Вісник України. - 2000. - № 43. - Ст.1857.

8. Закон України "Про Конституційний Суд України" від 16.10.1996 р., № 422/96-ВР // ВВР України. - 1996. - № 49. - Ст.272.

9. Конституционное правосудие в странах СНГ и Балтии: Сборник нормативных актов / Отв. ред. М.А. Митюков. - М.: Зерцало, 1998. - 526 с.

10. Колесников Е.В. Источники российского конституционного права: вопросы теории и методологии: Дис... д-ра юрид. наук: 12.00.02 / Саратовская гос. академия права. - Саратов, 2000. - 357 с.

11. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням Київської міської ради професійних спілок щодо офіційного тлумачення частини третьої статті 21 Кодексу законів про працю України (справа про тлумачення терміну "законодавство") від 9.07.1998 р., № 12-рп/98 // Офіційний Вісник України. - 1998. - № 32. - Ст.1209.

12. Закон України "Про внесення змін до Кодексу законів про працю України" від 24.12.1999 р., № 1356-ХІV // ВВР України. - 2000. - № 6-7. - Ст.41.

13. Бланкенагель А. «Детство, отрочество, юность» российского Конституционного Суда. - М.: МОНФ, 1996. - 251 с.

14. Лапаева В.В. Конституционное правосудие как фактор стабильности конституционно-правовых отношений // Журнал российского права. - 1999. - № 5-6. - С.59-64.

15. Євграфов П. Виконання рішень Конституційного Суду є обов'язком кожного // Юридичний журнал. - 2003. - № 5. - С.112-115.

16. Венедиктов В.С. Трудовое право Украины. - Х.: Консум, 2004. - 304 с.

Надійшла до редколегії 25.05.2004

ЯРОШЕНКО А.Н. РЕШЕНИЯ КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА УКРАИНЫ КАК ИСТОЧНИКА ТРУДОВОГО ПРАВА

Определяется место и роль решений Конституционного Суда Украины в системе источников трудового права

JAROSHENKO A.N. DECISIONS OF THE CONSTITUTIONAL COURT OF UKRAINE AS SOURCE OF THE LABOR LAW

The place and role of decisions of the Constitutional Court of Ukraine in system of sources of the labor law is determined.